

kerken moet
rs over.
is in een plaat-
haar eruit ge-
heid der kerk
de pluraliteit
Amstelveen, of
maal er is, ik
een publiek
are-kerk-num-
mineeren, re-

kking aan zijn
den, meer dan
ot Prof. Hepps
ebed waarde-
neren, dat wie
le ellendigheid
eren kennen,
toe zie ik dit
erstaan.

ons besproken
heeft trachten
nog steeds met
oord te laten

eenheid van de
men hier op zijn
een vergadering
ent. Houdt ze de
ament, dan kan
uldigde eer van
n zonder Woord
eramentis), dan
doen. (Inst. IV,

an Prof. Hepp.
die zinnetjes
"weergave" van
besloten. Im-
zich al bezig

doet Prof.
e van deze
daarmee af te

een. De fouten,
erken verder, en
juistheden.
aanhef: „alzo
d van de eccle-
k) vast". Aldus
weer. We zul-
ggen, dat Prof.
je van Calvijn,
eft, dat mij zoo
n zin n.l. aldus

eid van de alge-
3 GEESTEN AL
RSCHUREN.....

dit weggelaten
lt volgehouden,
dat de eenheid
en in één, hen
d het lang niet
je van Calvijn
an Prof. Hepp.
raakje weglaten
tallen toch niet
zij...

is voor den dag
al. Prof. Hepp
t § 9 en in zijn
(heen-springen)
te veel weg. En
interesseert, en
art te drukken.

haalde zin was
en tweede helft
urlijk allereerst
g heeft. Calvijn

eid van de alge-
en altijd gepoogd
BEROOVEN AAN
TIGE VERGADE-
JAAR GELEGEN-
HUN GEZAG.

zijn weglaat, is
mer. Want als
zen, en in zijn
door dezen bij-
aarover ik ver-
nners, verleden
over verschil-
ERDE kerken
ken", en dat hij
g onvermijdelijk
WOODZAAK. Ik

de algemeene kerk

wees beide fouten aan; maar Prof. Hepp had dit zelf ook kunnen doen, indien hij maar dit laatste BIJZINNETJE niet weggelaten had. Want dat bevestigt precies, op beide punten, wat ik verleden week zei. Immers: er is sprake van: de wettige vergaderingen, die VERSPREID zijn, en die dat zijn „naar gelegenheid der PLAATSEN" (geografisch). Het latijn (dat Prof. Hepp toch wel onder de oogen gehad heeft), heeft hier voor „verspreid": gedistribueerd (gelijk ik verleden week uit het fransch citeerde). En wat die Prof. Hepp parten spelende „menschelijke noodzaak" betreft, verdwijnt hier wel het laatste mogelijkheids van onzekerheid; immers, in den bedoelden, door Prof. Hepp weggelaten, bijzin heeft wel weer de fransche editie (die Prof. Hepp blijkbaar niet inzag) de uitdrukking „noodzaak" behouden (les assemblées Ecclesiastiques, lesquelles sont en chacun lieu pour la nécessité des hommes), maar dat inplaats van Prof. Hepps interpretatie de mijne als met Calvijn's bedoeling strookend móét erkend worden, blijkt weer uit het latijn: dat die wettige(!!) vergaderingen (conventus, plaatselijke kerken dus) naar de OPPORTUNITEIT van de plaatsen zijn gedistribueerd. Ik zei het al: men komt niet zoo gemakkelijk naar Kampen ter kerk, als men woont in Mastenbroek. Daarom dwingt de opportuniteit tot het oprichten van plaatselijke kerken. Maar dat heeft natuurlijk geen zier te maken met het oprichten in één en dezelfde plaats van onderscheiden „wettige" kerken. Neen, geen zier. Want, om dat te accentueeren, spreekt Calvijn dan ook in dezen door Prof. Hepp weggelaten zin niet maar over vergaderingen, die zoo maar in één en dezelfde plaats opduiken, en die dan (naar Prof. Hepp) vrijwel alle wettig, waar, heeten moeten; maar, precies den anderen kant uitwijzende, zegt Calvijn in de latijnsche editie, dat hij een weg wijzen wil, om de WETTIGE (legitieme) vergaderingen die over de verschillende plaatsen gedistribueerd zijn hun autoriteit te laten behouden. En, krachtens den nu wel duidelijken gedachtengang van Calvijn, wil dit dus zeggen:

a) dat die wettige vergaderingen institutair bijeen hooren;

b) dat men er (in het verband van dit betoog) op één en dezelfde plaats maar één heeft, want juist om te ontkomen aan de gedachte, die Prof. Hepp met geweld Calvijn opdringen wil, wil hij, door met name de WETTIGE vergadering in een bepaalde plaats als wettig te accentueeren, haar onderscheiden van de ONWETTIGE, die er op een bepaalde plaats zijn;

c) dat dus Prof. Hepp de plank mislaat, als hij, met een beetje meer Schwung, dan dezen keer verantwoord is, alsof het de doorgewoonte zaak ter wereld is, zegt:

Natuurlijk wist Calvijn, dat op een en dezelfde plaats soms meer dan één vergadering zich als kerk presenteerde. Daarvoor maakt hij echter geen voorbehoud.

Geen voorbehoud... maar waarom zou die Calvijn dan gesproken hebben van WETTIGE conventen? En waarom zou dan, om alle secte-vorming en alle-zich-afzonderen, nog meer, ook als onkerkelijk gedoe te veroordeelen, in de fransche vertaling het woord „wettig" zijn vervangen door „kerkelijk" (assemblées Ecclesiastiques)? Over verscheiden plaatsen verdeeld, telkens in die ééne plaats één wettig convent, dat heeten kan: kerkelijke vergadering. „Telkens één", zeggen we; want ook het woord „singuli", dat hier een doorgewoonte latijnsch telwoord is, heeft Prof. Hepp naar mijn meening niet goed verstaan. Hij heeft vergeeten, dat het hier iets anders is dan „particulier", of „separaat", of „privaat", of „speciaal". Het is een doorgewoonte distributief telwoord: ieder één, d.w.z. hier: in elke plaats één. Had Prof. Hepp dat bijzinnetje, dat lucide bijzinnetje, niet weggesneden uit zijn „overzicht", hij zou begrepen hebben, dat bij die GEDISTRIBUEERDE kerken ook een DISTRIBUTIEF telwoord hoort, zoolals we op het gymnasium leerden. Onder die „singulae ecclesiae" (enkele, wij zouden zeggen: plaatselijke kerken) kan men niet zoo maar alle (nu spreek ik geen latijn) „singuliere", buitenissige vrome groepjes rangschikken, als ze nota bene, maar zoo ongeveer naar behooren preken, en iemand aanwijzen, die namens den Hoogsten Koning de sacramenten durft uitreiken. Men kan dat althans niet, zonder Calvijn geweld aan te doen.

2. Nog een tweede weglating uit § 9 valt te betreuren. Immers Prof. Hepp heeft uit zijn weergave van § 9 ook uitgezonderd die toch zeer belangrijke pericoop over de behandeling van de enkele PERSONEN. Reeds uit formeel-wetenschappelijk oogpunt is dit jammer. Waarom? De lezer leste nog maar eens weer op Prof. Hepps redeneering. Ik geef ze nu deels in eigen woorden. Ze komt hierop neer:

De algemeene kerk is (volgens Calvijn) vergaderd uit alle volken, verstrekt over verscheiden plaatsen. De „enkele" (singulae!) kerken zijn, — „gaat nu een keer niet anders (noodzaak!) —, in steden en dorpen „opgericht", en vele „enkele" steden, en zelfs dorpen, kunnen zich beroemen op het bezit van meer dan één van zoo'n „enkele" (singulae!) kerk. „Zij maken rechtens aanspraak op den naam en de autoriteit van kerk. Maar ze blijven gesubordineerd aan

de eccl. universalis (algemeene kerk). ALZOO bewaren wij, houden wij de eenheid van de eccl. universalis vast."

ALZOO, men lette erop.

Alzoo?

Hoezoo? zou men Prof. Hepp willen vragen. Op welke manier?

Wel, zoo suggereert hij zichzelf en zijn lezers, op de manier, die ik aangaaf.

Maar dat is niet verantwoord. Dat „al-zoo" van Calvijn (ita, en telle sorte) slaat natuurlijk op de vlak daaraan voorafgaande volzinnen. EN JUUST DEZE SLOEG PROF. HEPP OVER. Dat is formeel onjuist.

Het zou evenwel vrij kleingeestig zijn, daarover te praten, als het niet tevens materiëel veroordeelenswaardig was.

Maar dat is het.

Want door deze weglating onthoudt Prof. Hepp aan zijn lezers, d.w.z. aan de aanstaande leiders van ons volk, die hij hier tegen medewerkers van Prof. Hepp tot in hun gebed toe wil doen optrekken, wat zij noodig hebben om de gegrondheid van Prof. Hepps betoog te kunnen toetsen. Juist die weggelaten passage bevestigt mijn meening, en is met die van Prof. Hepp onverenigbaar.

Men leze de heele passage. Wij nummeren de volzinnen.

1. (We moeten bedenken) dat de menschen afzonderlijk, die door belijdenis der vroomheid tot zulke kerken gerekend worden, ook al zijn ze inderdaad vreemd aan de kerk, toch in zekeren zin tot haar behooren, totdat ze door een openbaar oordeel er uitgeworpen worden.

2. Trouwens, met het beoordeelen van particuliere personen staat het een weinig anders dan met het beoordeelen van kerken. 3. Want het kan voorkomen, dat wij hen, die we in 't geheel de gemeenschap met de vromen niet waardig keuren, toch als broeders moeten behandelen, en als geloovigen beschouwen, wegens de gemeenschappelijke eenstemmigheid der kerk, waardoor zij gedragen en geduld worden in het lichaam van Christus. 4. Wij aanvaarden met ons oordeel wel niet, dat zulken leden der kerk zijn, maar wij laten hun de plaats, die zij onder Gods volk innemen, totdat die hun naar wet en recht ontnomen wordt. 5. Maar over de menigte zelf moet men anders oordeelen. 6. Want als zij den dienst des Woords heeft en in eere houdt, en ook de bediening der sacramenten, verdient zij zonder twijfel voor een kerk gerekend en gehouden te worden, aangezien het zeker is, dat zij niet zonder vrucht is. 7. ZOO houden wij vast... enz. (Vert. Prof. Sizoo.)

Tot zoover het citaat.

Wat blijkt er uit?

Wel, dat Calvijn met heel het door Prof. Hepp gestelde geval van meer-dan-één-ware-kerk-in-één-zelfde-plaats hier in het geheel geen rekening houdt. Dat het zóó ver van Calvijn af ligt, dat zijn heele betoog — wij, verprobleemde tactiek-casuïsten, zouden haast zeggen: naïef — geen moment aan zoo'n raren toestand denkt, als welken Prof. Hepp nota bene ons hier als door Calvijn zelf normaal-gekeurden toestand wil doen gelooven.

Prof. Hepps heele betoog bedoelt te zeggen: in die § 9 geeft Calvijn aan, hoe men de-meervoudige-kerken-in-één-plaats kan aanvaarden met behoud van de eenheid der (algemeene) kerk.

Ik keer het nu heel rustig precies om, en zeg: juist deze § 9 bewijst, voor wie geen stukken eruit veronachtzaamt, dat Calvijn bij zoo'n Calvijn-interpretatie beteuterd zou staan te kijken.

Want hij zegt tot zijn lezers: bekijk zoo'n plaatselijke kerk nu eens secuur. Wij leven — ik laat Calvijn hier spreken op denkbeeldige wijs — wij leven vlak na onze krampachtige pogingen om Gods kerk te zuiveren, en we zijn al een heel eind op weg, gelukkig, maar het is, dat weten we allemaal wel, op verscheiden plaatsen nog min of meer een wanordelijke toestand in de plaatselijke kerken. Let maar eens op de leden-één-voor-één (hier staat in volzin 1: singuli). Kijk de ledenlijst maar eens na. U zult er heel wat vinden, die op de lijst staan, maar van wie U zelf, als u te beslissen hadt met eigen stem (zin 4: suffragio nostro), als uw private meening (zin 3: putare, penses) zoudt zeggen: wat mijn persoonlijke opinie betreft (zin 4: quant à nostre estime privée) keuren we eigenlijk niet goed (nous n'approuvons pas), zullen we niet goedkeuren, dat zij op de ledenlijst staan. Maar toch moet u, lezers, niet zeggen: het is daar in die plaatselijke kerk nog lang niet in orde, wij sluiten ze daarom uit het kerkverband, of... wij maken een nieuwe kerk, in diezelfde plaats, naast die ons niet behagende kerk. Neen, dat moet ge niet zeggen, nu niet, en nooit. Want dan zoudt u de eenheid van Christus' lichaam scheuren, en dat is (zie het citaat boven) duivelsch werk: de eenheid van de algemeene kerk stuksnijden (dissecare). U moet, — zoo gaat Calvijn trouwens verder — wel bedenken, dat men in de beoordeeling van private personen (de singuli van zin 1 worden in zin 2: privati homines, ze worden nu eens bezien, afgedacht van de juist in het betoog even theoretisch disputabel gestelde wettigheid van hun kerkklidmaatschap), dat men, nog eens, in de beoordeeling van private personen anders te werk moet gaan dan bij die van kerk-gemeenschappen zelf. Over private personen laat men de gemeenschap, die ter plaatse is, krachtens

de autonomie der plaatselijke kerken, aanvankelijk zelf oordeelen; wie door haar niet is ge-excommuniceerd, die heeft zijn plaats onder Gods volk vooralsnog, en geen mensch heeft het recht, te zeggen: er zijn er daar nog al wat, die ik zoo lichtvaardig tot de kerk zich zie rekenen, ik verwerp daarom die kerk. Die plaatselijke kerken zelf zouden voort uit het kerkverband uitvallen, als ze de kenmerken verloren, die (naar Calvijn verder uitwerkt) de algemeene kerk waarneembaar maken: gehoorzaamheid in prediking en sacramenten. Houdt een plaatselijke kerk daaraan vast, dan komt het (later) (in geregelder tijden) vanzelf wel tot tucht, omdat Gods Woord niet zonder zegen zal zijn.

Hier wordt dus niet gezegd: in een bepaalde plaats moet, door menschenlijke „noodzaak" het wel zoover komen, dat er laat ons zeggen: 6 kerkeraden zijn, die allemaal als ware kerken mogen zeggen: wij censureren ieder voor ons, namens Christus. Integendeel: Calvijn zegt: wacht eens even, eer ge ergens Christus' gezag zoudt gaan binden aan uw dissenteerend, door u zelf nu geponeerd vertegenwoordigend gezag, omdat ge denkt: het gaat daar niet goed bij den bestaanden kerkeraad. O neen, het komt wel terecht, als het Woord maar gebracht wordt, en gehoorzaamd. Calvijn houdt dus vast aan de eenheid der kerk op een plaats. Er blijve, zoo veel het aan ons ligt, één kerkelijk tuchtigend college, en dat zij centraal. Haastige lieden, sectarisch gezinden, zijn er vlug bij, om zich naast de ware kerk, ergens op een plaats, op te werpen als huns inziens ware kerk, en deze dan alleen, of als één onder vele. Calvijn evenwel houdt die haastige menschen terug en zegt: houd, zooveel het aan u ligt, vast aan de enkelvoudigheid van het college-voor-kerktucht op één plaats. En door die uitspraak keert hij zich tevens tegen hen, die aan de zóó veelvuldige kerkeraden-op-één-plaats allemaal gelijkelijk het recht geven, namens Christus te censureren, zeggende: zij zijn ook een ware kerk.

EN ZOO, d.w.z. OP DEZE MANIER NU, dat men dus a) niet terwille van ons niet behagende toestanden maar een nieuwe-ware-kerk-maakt, en b) een plaatselijke kerk blijft beoordeelen naar de kenmerken, die voor heel-het-kerkverband gelden, ZOO worden wij er nu voor bewaard, zegt Calvijn, de eenheid der ware kerk te verscheuren met de „duivelsche geesten", en in een bepaalde plaats een bestaanden kerkeraad van zijn gezag te berooven, door in zijn stad een anderen kerkeraad op te richten.

Hoe is het mogelijk, dat Prof. Hepp Calvijn zóó het omgekeerde laat zeggen van wat hij inderdaad doceerde? Hoe is 't mogelijk, dat een paragraaf, die dienen moet om de pluraliteit van zich wettig noemende kerkeraden op één plaats tegen te gaan, dienen moet om deze door Calvijn als duivelsch gequalificeerde zonde met een schijn-beroep op Calvijn zelf te gaan sieren met den naam eener goddelijke scheppingsgave (pluriformiteit)? En dus van de door Calvijn tegengegane PLURALITEIT te maken een door Calvijn goedgeprate pluraliteit? Welk goedpraten dan den schijn van goedkeuren, straks het gebaar van God-erom-prijzen, aanneemt, door de pluraliteit, die kerk-breuk, te noemen: pluriformiteit, die (goede) kerk-reuk?

Hoe het kan? Alleen doordat men — op dit ééne puntje epigonistisch — net zoo lang zijn onmiddellijke voorgangers nagepraat heeft, dat men niet meer in staat was, ondanks herhaalde waarschuwing, terug te gaan tot de bron, en Calvijn deugdelijk te lezen, al is er dan een latijnsche, en een fransche tekst, plus een hollandsche vertaling bij de hand.

Volgende week nog iets over wat Prof. Hepp weglit.

K. S.

Een literaire schatkamer.

M. A. P. C. Poelhekke, Prof. Dr C. G. N. de Vooy en Prof. Dr Gerard Brom, Platenatlas bij de Nederlandsche Literatuurgeschiedenis. Vierde druk. — J. B. Wolters, Groningen, Den Haag, Batavia.

Indien eenige uitgave in deze rubriek vermelding verdient, dan is het deze herdruk van den bekenden platenatlas bij de Nederlandsche literatuurgeschiedenis, die beide de terreinen, dat van literatuur en van kunst, bestrijkt.

De atlas op zichzelf is al 20 jaar lang bij het onderwijs in de literatuurhistorie gebruikt en heeft een gevestigde reputatie.

Maar deze vierde druk is geheel een vernieuwde uitgave, door belangrijke uitbreiding van 't platenmateriaal, zoowel inzake de literatuur als over de plastische kunst. Tal van nieuwe reproducties zijn opgenomen, niet slechts in het laatste gedeelte, dat uiteraard kon en moest worden aangevuld,